

Formalizm procesowy a nowe przepisy odnoszące się do dokumentów w procesie cywilnym¹

dr *Berenika Kaczmarek-Templin*²

Przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu jest wpływ nowych przepisów o dokumentach na formalizm procesowy. Formalizm procesowy łączy się z obowiązkiem zachowania wymagań co do formy, miejsca i czasu przy podejmowaniu poszczególnych czynności procedury cywilnej, którego niespełnienie może rodzić sankcje procesowe. W ostatnich latach zmianom ulegały przepisy odnoszące się do czynności procesowych i czynności sądowych, w szczególności znamieną jest zmiana przepisów o dokumentach. Wskutek nowelizacji przepisów – ustawą z 10.7.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³ – a tym samym zwiększenia stopnia informatyzacji postępowania, zmieniły się wymogi formalne przewidziane dla czynności procesowych i sądowych. W artykule zawarte są rozważania dotyczące tego, czy w dalszym ciągu mamy do czynienia ze sformalizowaniem procedury i czy dla skuteczności tych czynności konieczne jest dochowywanie przewidzianych prawem wymagań, zwłaszcza w kontekście nowego rozumienia dokumentu.

Uwagi wstępne

Formalizm procesowy łączy się z obowiązkiem zachowania wymagań co do formy, miejsca i czasu przy podejmowaniu poszczególnych czynności procedury cywilnej, którego niespełnienie może rodzić sankcje procesowe⁴. Powiązany jest z porządkiem całego postępowania. Rolą formalizmu procesowego jest nadanie sprawności przebiegu postępowania pod względem technicznym. Oznacza on, że wszystkie czynności procesowe należy dokonywać w przewidzianych prawem formach oraz miejscu i czasie. Wszelkie treści są ważne i skuteczne, o ile istnieją w określonej formie, co oznacza, że w konsekwencji nie można ich swobodnie zmieniać lub odwoływać⁵.

Formalizm postępowania wynika z całości przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Zapobiega on niepewności, która miałaby miejsce, gdyby forma czynności procesowych była pozostawiona dowolnemu uznaniu sądu lub innych uczestników postępowania. Cechuje się tym, że zwykle nie nadąża za stale zmieniającymi się treściami. W ostatnich latach upowszechniło się zastosowanie nowych narzędzi technologicznych w codziennych relacjach międzyludzkich, dlatego też pojawiły się także oczekiwania, by również w postępowaniach sądowych wykorzystywać możliwości, jakie stwarzają nowe technologie, co znalazło odzwierciedlenie w usankcjonowaniu elektronicznych czynności procesowych⁶.

Formalizm jako zasada procesowa

W zdecydowanej większości głosów doktryny formalizm procesowy jest uznawany za jedną z naczelných zasad procesowych⁷. Ciekawy pogląd przedstawił S. Cieslak, który uważa, że formalizm jest przede wszystkim właściwością

(cechą) postępowania cywilnego, co samo w sobie nie wyklucza nadania jej rangi zasady procesowej. Wskazuje jednak, że nie ma reguły przeciwstawnej, czyli nie ma alternatywy dla formalizmu postępowania. Ustawodawca ma jedynie możliwość ustalenia stopnia sformalizowania procedury. Z uwagi na to wskazane jest raczej formułowanie zasad szczegółowych odnoszących się do poszczególnych zagadnień związanych z formalizmem procesowym⁸. Dominująca większość przedstawicieli doktryny wyróżnia zasadę formalizmu⁹, a ponadto także inne zasady odnoszące się do zagadnień szczegółowych związanych z formalizmem procesowym, a zwłaszcza zasadę ustności i pisemności, które

¹ Artykuł powstał w wyniku realizacji projektu badawczego w ramach programu NCN Sonata 6 pt. Zasady procesowe a elektroniczny obieg dokumentów w procesie cywilnym (Nr 2013/11/D/HS5/01449).

² Autorka jest adwokatem i pracownikiem naukowym w Zakładzie Prawa i Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji na Uniwersytecie Opolskim.

³ Dz.U. poz. 1311; dalej jako: nowelizacja z 10.7.2015 r.

⁴ Szerzej na temat problemów z definicją formalizmu i jego zakresem, zob. S. Cieslak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 63–119.

⁵ Z wyjątkiem sytuacji, gdy ustawodawca wyraźnie przewidział taką możliwość.

⁶ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 173–341.

⁷ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2001, s. 58; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983 s. 51; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006, s. 48; H. Mądrzak, [w:] H. Mądrzak, D. Krupa, E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1997, s. 44–46; A. Jakubecki, *Naczelné zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] A. Oklejak (red.), *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006, s. 349 i n.; P. Osowy, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2001, s. 41–42.

⁸ S. Cieslak, *Formalizm postępowania...*, s. 94–99.

⁹ A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 98–100. Autorka w tej pracy opowiada się za obowiązywaniem zasady umiarkowanego formalizmu procesowego.

wiążą się tylko z jednym aspektem wymogów odnośnie do formy czynności procedury cywilnej¹⁰.

Istotą postępowania cywilnego jest to, że jest ono prawnie unormowane (określone), a co za tym idzie – sformalizowane. Można przyjąć, że nie ma postępowania, które byłoby całkowicie odformalizowane¹¹. Gdyby takie istniało, to byłoby sprzeczne z celem procesu cywilnego¹². Ustawodawca ma natomiast możliwość ustalenia stopnia sformalizowania procedury cywilnej.

S. Cieslak zaproponował zamiast wyróżniania zasady formalizmu procesowego wskazywanie zasad gradacji formalizmu procesowego, to jest zasady podwyższonego (zastrzonego) i obniżonego (złagodzonego) formalizmu procesowego¹³.

Formalizm postępowania może wynikać z powszechnie obowiązującego aktu prawnego (regulującego postępowanie cywilne, a w szczególności z Kodeksu postępowania cywilnego), z władczego aktu organu postępowania cywilnego lub z porozumienia uczestników postępowania¹⁴.

Określając miejsce podejmowania czynności, dotychczas zwykło się mówić o czynnościach dokonywanych na rozprawie i poza rozprawą. Warto w ramach tych drugich wprowadzić wyróżnienie czynności dokonywanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego.

Formy czynności procesowych

Formalizm określa formę oraz miejsce i czas dokonania czynności postępowania cywilnego. Do niedawna wyróżniano dwie formy takich czynności. Była to forma ustna i pisemna. Ponadto przewidywano szczególny rodzaj tej drugiej, to jest wykorzystanie formularzy procesowych (np. w postępowaniu uproszczonym lub wieczystoksięgowym). Zgodnie z art. 125 § 2 KPC, jeżeli przepis szczególny tak stanowi, pisma procesowe składa się na urzędowym formularzu. Jego wzór określa w drodze rozporządzenia Minister Sprawiedliwości. Od formularza urzędowego należy odróżnić formularz wykorzystywany w elektronicznym postępowaniu upominawczym. Elektroniczne postępowanie upominawcze to pierwsze elektroniczne postępowanie wprowadzone do polskiej procedury cywilnej. Zgodnie z art. 505³¹ § 1 KPC powód, aby zainicjować postępowanie, musi złożyć pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego sądu, gdyż w przeciwnym razie nie wywoła ono skutków prawnych. Złożenie pozwu następuje przez wypełnienie formularza online, który w istocie służy wyeliminowaniu braków formalnych pozwu¹⁵ i pozwala na zebranie informacji o okolicznościach faktycznych i prawnych sprawy w uporządkowany sposób. W tym postępowaniu zasadność korzystania z formularza wynika ze względów technicznych systemu, w którym jest ono prowadzone, przy

czym nie ma możliwości skutecznego wniesienia pozwu bez jego użycia.

Przez kilka lat obowiązywał również przepis, który przewidywał możliwość składania pism procesowych na elektronicznych nośnikach informatycznych, jednakże nie doczekał się on wydania przepisów wykonawczych, które urzeczywistniłyby taką postać składania pism. Niemniej jednak w doktrynie miała miejsce wymiana myśli odnośnie do jej statusu. Wprawdzie obyło się bez takiej dyskusji, jaka miała miejsce przy rozważaniu statusu elektronicznej formy czynności prawnych, w toku której ugruntowały się dwa przeciwstawne stanowiska. Część przedstawicieli doktryny uważała, że elektroniczna forma czynności prawnych stanowi jedynie szczególny rodzaj formy pisemnej¹⁶, a pozostali twierdzili, że jest ona formą *sui generis*¹⁷. W przypadku elektronicznych czynności procesowych jako pierwsze stanowisko zajął S. Cieslak, który przyjął, że jest ona kwalifikowaną formą pisemną¹⁸. Tożsamość form wywiódł on z tego, że z formą pisemną i z formą elektroniczną łączył się przedmiot pokryty pismem, a jedyną różnicę upatrywał w sposobie zapisu i odczytu. Podobnie E. Rudkowska-Ząbczyk wskazywała, że zarówno w przypadku pisemnej, jak i elektronicznej formy chodzi o wnoszenie pism procesowych zawierających wnioski i oświadczenia stron składane poza rozprawą, zmianie ulegać miał wyłącznie sposób sporządzenia i wniesienia pisma do sądu¹⁹.

Znamienne jest jednak to, że wyżej wskazane rozważania dotyczyły poprzednio obowiązującego stanu prawnego²⁰.

¹⁰ S. Cieslak, Formalizm postępowania..., s. 78.

¹¹ Niekiedy postępowanie arbitrażowe określa się jako postępowanie odformalizowane, jednakże nie jest to zgodne z prawdą, gdyż choćby forma wyroku sądu polubownego została uregulowana w art. 1197 KPC.

¹² F. Baur, Współczesne przemiany w procesie cywilnym (tłum. J. Sobkowski), PiP 1973, Nr 3, s. 63.

¹³ S. Cieslak, Formalizm postępowania..., s. 98.

¹⁴ Subsidiarnie źródłami formalizmu mogą być poglądy prawne wyrażane przez judykaturę i doktrynę.

¹⁵ Tylko kompletnie wypełniony formularz umożliwia opatrzenie go podpisem elektronicznym i uiszczenie opłaty sądowej. Braki formalne, które mogą się pojawić w tym postępowaniu, dotyczą właściwego opisanego pełnomocnictwa (określenie, czy pełnomocnictwo ma charakter ogólny, czy jest rodzajowe, czy dotyczy konkretnej sprawy) w przypadku składania pozwu przez pełnomocnika.

¹⁶ J. Gołaczyński, Elektroniczna forma czynności prawnych, eBiuletyn CBKE 2003, Nr 1, s. 3; J. Jacyszyn, Elektroniczne czynności prawne, PPH 1999, Nr 7, s. 35; W. Kocot, Elektroniczna forma oświadczenia woli, PPH 2001, Nr 3, s. 3 i n.; A. Stosio, Umowy zawierane przez Internet, Warszawa 2002, s. 181; E. Wyrozumska, Elektroniczne oświadczenie woli w ustawie o podpisie elektronicznym i po nowelizacji kodeksu cywilnego, PPH 2003, Nr 8, s. 50–51.

¹⁷ Z. Radwański, Elektroniczna forma czynności prawnej, MoP 2001, Nr 22, s. 1107; M. Świerczyński, Podpis elektroniczny w praktyce handlowej, [w:] Gospodarka elektroniczna, dodatek do MoP 2002, Nr 24, s. 9; D. Szostek, Czynność prawna a środki komunikacji elektronicznej, Warszawa 2004, s. 229.

¹⁸ S. Cieslak, Formalizm postępowania..., s. 125.

¹⁹ E. Rudkowska-Ząbczyk, Pisma procesowe wnoszone w postępowaniu cywilnym na elektronicznych nośnikach informatycznych, e-Biuletyn CBKE 2006, Nr 3, s. 1 i n.

²⁰ A. Kościółek, Elektroniczne czynności..., s. 190–191.

Natomiast diametralną zmianą okazało się wprowadzenie w 2008 r. do Kodeksu postępowania cywilnego możliwości przeprowadzenia dowodu na odległość (art. 235 § 2 KPC)²¹. Od tego momentu przesłuchanie świadka może nastąpić w formie elektronicznej, to jest przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość. Ta zmiana spowodowała, że forma elektroniczna stała się alternatywą nie tylko dla formy pisemnej, lecz także dla formy ustnej. Ponadto należy wskazać, że art. 125 § 2¹ KPC w obecnym brzmieniu przewiduje, iż pisma procesowe, jeżeli przepis szczególny tak stanowi, wnosi się za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe. Zasadniczo elektroniczne nośniki informatyczne zostały zastąpione systemem teleinformatycznym. System teleinformatyczny, będący zespołem powiązanych ze sobą urządzeń i oprogramowania, umożliwiający przetwarzanie danych, nie może być już zrównany z przedmiotem pokrytym pismem²².

Wprawdzie ustawodawca nie przewidział wprost rozróżnienia na formę ustną, pisemną i elektroniczną czynności w postępowaniu cywilnym, to jednak niewątpliwie taki wniosek można wysnuć z całokształtu przepisów proceduralnych. Takie rozwiązanie jest skorelowane z ostatnimi zmianami wprowadzonymi nowelizacją z 10.7.2015 r.²³. Zmiany obejmują także dalszą informatyzację postępowania egzekucyjnego poprzez wprowadzenie możliwości wnoszenia elektronicznie pism, doręczeń elektronicznych, dokonywania elektronicznych czynności komornika oraz innych organów postępowania egzekucyjnego, jak również wprowadzenie elektronicznych sposobów egzekucji, to jest elektronicznego zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego, elektronicznej licytacji z ruchomości. Jednakże wymagają one odrębnego omówienia i wykraczają one poza problematykę niniejszej pracy²⁴.

Definicja dokumentu

Na mocy wspomnianej nowelizacji do Kodeksu cywilnego wprowadzono definicję dokumentu i nową formę czynności prawnych – formę dokumentową. Dokument został zdefiniowany jako nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią (art. 77³ KC). Przestał on się wiązać wyłącznie z formą pisemną i dotyczy także formy elektronicznej i formy dokumentowej. Przy czym do zachowania tej ostatniej wystarczy złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie (art. 77² KC). Z uzasadnienia do ustawy nowelizującej z 10.7.2015 r. wynika, że wprowadzona definicja dokumentu, mimo że znajduje się w Kodeksie cywilnym, powinna być stosowana również na płaszczyźnie procesowej. Dlatego też należy uznać, że dokumenty pojawiające się w postępowaniu cywilnym mogą

realizować zarówno formę pisemną, jak i elektroniczną, a nawet ustną. Ten ostatni przypadek będzie dotyczył protokołu w postaci nagrania dźwiękowego lub audiowizualnego.

Dokument w procesie cywilnym

Dokument w sferze procesowej może dotyczyć pisma procesowego, może być środkiem dowodowym, a także postacią czynności sądowej, dokonywanej zarówno na posiedzeniu, jak i poprzez pisma sądowe (doręczenia elektroniczne).

Pisma procesowe z samej definicji mogą być wnoszone w formie pisemnej, jak również w postaci dokumentu elektronicznego, czyli za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Ustawodawca przewidział przymus korzystania z tej postaci, gdy wynika to z przepisu szczególnego lub gdy strona dokonała wyboru takiej formy komunikowania się z sądem. Dla dochowania wymogów formalizmu procesowego przewidziano sankcje związane z niedochowaniem takiej formy, co oznacza, że w przypadku niewniesienia pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego czynność jest bezskuteczna (o czym zawiadamia przewodniczący; art. 125 § 2² KPC). Od tej reguły przewidziano dwa wyjątki. Pierwszy z nich dotyczy przyczyn technicznych leżących po stronie sądu i w takim przypadku strona ma prawo złożyć wniosek o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej (art. 125 § 2³ KPC). Drugi wiąże się z działaniem strony, która może w każdej chwili złożyć oświadczenie o rezygnacji z wyboru wnoszenia pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 125 § 2⁴ KPC). Należy nadmienić, że pisma wnoszone za pośrednictwem systemu teleinformatycznego wymagają opatrzenia bezpiecznym elektronicznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu lub podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP (art. 126 § 5 KPC).

²¹ Ustawa z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z Nr 234, poz. 1571).

²² A. Kościółek, *Elektroniczne czynności...*, s. 190.

²³ Zmiany te weszły w życie 8.9.2016 r. Zob. J. Gołaczyński, *Elektronizacja postępowania cywilnego – nowelizacja KPC i KC wchodząca w życie 8.9.2016 r.*, MoP 2016, Nr 19, s. 1022–1028.

²⁴ J. Jankowski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 10.7.2015 r. w zakresie postępowania egzekucyjnego*, PPE Nr 8/2016, s. 5 i n.; M. Uliasz, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 384 i n.; J. Jagieła, *Elektroniczne wszczęcie postępowania egzekucyjnego*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak, *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016, s. 121–146; M. Trzaska, *Problemy i zagrożenia wdrożenia nowych rozwiązań elektronicznych w praktyce sądowej i egzekucyjnej*, [w:] J. Bieluk, A. Marciniak, *Postępowanie i prawo cywilne w dobie informatyzacji*, Sopot 2016, s. 161–174.

Czynności sądowe

Sąd dokonuje swoich czynności na posiedzeniach. Posiedzenia sądowe zasadniczo odbywają się w budynku sądowym, a poza nim – tylko wówczas gdy czynności sądowe muszą być wykonane w innym miejscu lub gdy odbycie posiedzenia poza budynkiem sądowym ułatwia przeprowadzenie sprawy lub przyczynia się do zaoszczędzenia kosztów. Dotychczas wyjątki dotyczyły zlecenia przeprowadzenia czynności przez sędziego wyznaczonego lub przez sąd wezwany. Obecnie pojawiła się trzecia możliwość, czyli tzw. rozprawa odmiejscowiona. Przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia jawnego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jego przeprowadzenie na odległość. W takiej sytuacji uczestnicy postępowania mogą brać udział w postępowaniu, przebywając w budynku innego sądu i dokonując tam czynności procesowych, które są transmitowane do sali sądowej sądu prowadzącego postępowanie (art. 151 § 1 KPC).

Z przebiegu posiedzenia jawnego sporządza się protokół, a z posiedzenia niejawnego notatkę, chyba że wydano na nim orzeczenie. Protokół może być sporządzony pisemnie lub przebieg posiedzenia może być utrwalony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo dźwięk i obraz (art. 158 KPC). Utrwalony na nagraniu audio lub audiowizualnym²⁵ przebieg posiedzenia ma status dokumentu i wypełnia kryteria formy elektronicznej.

Do 2014 r. wyrok, jak też jego uzasadnienie wymagały bezwzględnie formy pisemnej. Od 27.10.2014 r., jeżeli przebieg posiedzenia jest utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, uzasadnienie może być wygłoszone po ogłoszeniu sentencji wyroku i utrwalone za pomocą tego urządzenia (art. 328 § 1¹ KPC). Od tego czasu zatem ustawodawca dopuścił możliwość sporządzania uzasadnienia wyroku w formie elektronicznej. Potocznie często używa się sformułowania „ustne uzasadnienie”, jednak nie odnosi się to do formy, lecz do sposobu zakomunikowania go zainteresowanym stronom. Ustna forma nie spełniałaby swojej funkcji w tym przypadku, gdyż nie byłoby możliwe późniejsze dokładne jej odtworzenie, co byłoby konieczne do dokonania kontroli instancyjnej.

Niedochowanie określonej formy dla wyroku bądź uzasadnienia będzie skutkowało tym, że będzie to czynność nieistniejąca²⁶.

Nowelizacja z 10.7.2015 r. wprowadziła również doręczenia elektroniczne, które przyjmują postać dokumentów elektronicznych. Sąd dokonuje doręczeń elektronicznych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, gdy adresat wniósł uprzednio pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 131¹

§ 1 KPC). Adresat może przechowywać otrzymany dokument w systemie teleinformatycznym, czyli w postaci elektronicznej lub może dokonać jego wydruku i uzyskać tym samym dokument w wersji papierowej. Tryb i sposób dokonywania doręczeń elektronicznych został określony przez Ministra Sprawiedliwości w rozporządzeniu z 20.10.2015 r. w sprawie trybu i sposobu dokonywania doręczeń elektronicznych²⁷.

Adresat, który dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, może na każdym etapie postępowania zrezygnować z doręczenia elektronicznego. Od tego momentu forma elektroniczna doręczeń będzie wobec niego bezskuteczna. Strona postępowania może otrzymać w formie dokumentu elektronicznego zarówno zawiadomienia lub wezwania na termin rozprawy, zarządzenia, postanowienia, jak i wyroki, w tym zaopatrzone w klauzulę wykonalności. Należy jednak nadmienić, że wyrok może być utrwalony w systemie teleinformatycznym i opatrzony bezpiecznym podpisem elektronicznym (art. 324 § 4 KPC) jedynie wtedy, gdy postępowanie zostało wszczęte za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Nie będzie to jednak możliwe w sytuacji, gdy postępowanie zostało zainicjowane w sposób tradycyjny, to jest przez złożenie pozwu w wersji papierowej, a następnie obie strony dokonały wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. W tym przypadku wyrok będzie musiał przybrać formę papierową.

Dowód z dokumentu

Analiza zagadnienia formalizmu procesowego w kontekście dokumentów nie byłaby kompletna bez omówienia problematyki dowodu z dokumentu. Nowelizacja z 10.7.2015 r. usankcjonowała zgłaszane i przeprowadzane już w postępowaniach sądowych dowody elektroniczne²⁸.

Podstawowy podział dokumentów, który może wprost nie wynika z przepisów, wyodrębnia dokumenty w postaci papierowej i elektronicznej. W zasadzie, mając na uwadze definicję dokumentu z art. 77³ KC, należałoby dodać jeszcze trzeci rodzaj dokumentów, to jest pozostałe, sporządzone na innych nośnikach, np. na tkaninie, na kamieniu, utrwalone w kodzie genetycznym bakterii²⁹ oraz wszelkie

²⁵ Szerzej na temat zmiany sposobu utrwalania przebiegu posiedzenia, zob. A. Kościółek, Zmiany zasad utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego w postępowaniu cywilnym, MoP 2014, Nr 23, s. 1230–1236.

²⁶ Ł. Błaszczak, Orzeczenia nieistniejące (*sententia non existens*) w sądowym postępowaniu cywilnym, [w:] Ł. Błaszczak (red.), Wokół problematyki orzeczeń, Toruń 2007, s. 7 i n.

²⁷ Dz.U. poz. 1776 ze zm.

²⁸ Zob. szerzej B. Kaczmarek-Templin, Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym, Warszawa 2012, *passim*.

²⁹ *Ibidem*, s. 55–56.

informacje przekazywane drogą elektroniczną, a nawet fale dźwiękowe, sygnały świetlne, znaki dymne czy chociażby same przedmioty lub zjawiska niosące za sobą jakąkolwiek informację³⁰. Jednakże ta kategoria dokumentów nie ma praktycznego zastosowania w postępowaniach sądowych, zatem została pominięta przy prowadzeniu niniejszych rozważań.

Przy czym w przypadku dokumentów elektronicznych ustawodawca nie miał na myśli dokumentów sporządzonych w formie elektronicznej, o jakiej mowa przy oświadczeniach woli, lecz dokumenty utrwalone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej. Na gruncie procesowym podział ten wiąże się ze środkiem i podłożem utrwalenia treści mającej znaczenie w kontekście ustalania faktów niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy. Dokument w postaci elektronicznej nie wymaga opatrzenia go bezpiecznym podpisem elektronicznym, choć okoliczność ta może mieć znaczenie w razie konieczności weryfikowania autentyczności bądź integralności dokumentu³¹.

Dokument, który ma być dowodem w postępowaniu cywilnym, musi być utrwalony w jakiegokolwiek postaci, tak by było możliwe (wielokrotne) zapoznanie się z jego treścią w toku postępowania dowodowego³².

Dokumenty można też podzielić, jak wynika wprost z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, ze względu na ich zawartość na dokumenty zawierające tekst, umożliwiające ustalenie ich wystawców oraz dokumenty zawierające inne dane. W tej drugiej grupie należałoby zamieścić także dokumenty zawierające tekst, które jednak nie dają możliwości ustalenia ich wystawców. Anonimy dotychczas były kategorię wykluczane z materiału dowodowego. Takie stanowisko zaaprobował SN, prezentując pogląd, że „anonim nie stanowi i nie może stanowić żadnego dowodu w sprawie rozpoznawanej przez organy wymiaru sprawiedliwości”³³. K. Knoppek wskazywał, że w przypadku anonimu, z którego można było wysnuć informację na temat osoby jego autora, należałoby go kwalifikować jako początek dowodu na piśmie, który wprawdzie mógłby mieć znaczenie procesowe, to jednak nie zmieniałby jego statusu na dowód³⁴. Status dokumentu uległ zmianie po wejściu w życie nowelizacji z 10.7.2015 r., gdyż anonim spełnia wymogi definicji dokumentu wskazanej w art. 77³ KC i formalnie mógłby być uznany za dowód z dokumentu. Jednakże treść przepisu art. 243¹ KPC nie pozostawia wątpliwości, że w przypadku dowodu z dokumentu musi istnieć możliwość ustalenia jego wystawcy. Natomiast anonim może być potraktowany jako środek dowodowy, uregulowany w art. 308 KPC, jednakże wartość dowodowa anonimu jako źródła wiedzy o faktach będzie niewielka³⁵.

Dokumenty zawierające tekst, umożliwiające ustalenie ich wystawców, obejmują dokumenty zawierające tekst niezależnie od tego, na jakim nośniku zostały one

utrwalone. Przedmiotem dowodu z dokumentu mogą być także dokumenty pozatekstowe, czyli zawierające zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku. Przez pojęcie zapisu obrazu rozumie się także fotokopie, fotografie, plany, rysunki.

Ciekawym zagadnieniem jest przeprowadzenie dowodu z protokołu elektronicznego innej sprawy. Taki dowód należy przeprowadzić w trybie art. 308 § 1 KPC. Z uwagi na to, że protokół powinien być traktowany jako dokument urzędowy, do jego oceny trzeba uwzględnić domniemanie jego zgodności z prawdą (prawdziwym stanem rzeczy). Wskutek przyjęcia tego domniemania uznaje się, że przebieg rozprawy był dokładnie taki, jak wynika z utrwalonego nagrania³⁶. Jeżeli protokół sporządzony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk nie pozwala w części obejmującej czynność dowodową na ustalenie jej treści, sąd powtarza w odpowiednim zakresie tę czynność (art. 241 KPC)³⁷.

Podsumowanie

Formalizm postępowania wiąże się nieodzownie z formą oraz miejscem i czasem dokonania czynności postępowania cywilnego (procesowych i sądowych)³⁸, przy czym z punktu widzenia omawianego zagadnienia istotne znaczenie ma kryterium formy i miejsca. Zagadnienie czasu może mieć znaczenie w kontekście niemożności dokonania przez strony czynności postępowania w odpowiednim czasie za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, z powodu przeszkód technicznych związanych z tym systemem. Jednakże wtedy nie nastąpi bezskuteczność czynności, ale zakwalifikuje się możliwość złożenia wniosku o przywrócenie terminu do dokonania czynności.

³⁰ J. Grykiel, Kilka uwag o nowej definicji dokumentu i formy dokumentowej, MoP 2016, Nr 5, s. 236. Podaje on jako przykład dokumentu spełniającego kryteria definicji kodeksowej wykopalisko, które jest nośnikiem informacji o faktach historycznych, zjawisko atmosferyczne, które jest nośnikiem informacji o stanie pogody, natomiast kod DNA stanowi nośnik informacji o genotypie organizmu.

³¹ B. Kaczmarek, Dokument elektroniczny w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu cywilnym, PME dodatek do MoP 2006, Nr 16, s. 39–43; *tenże*, Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym – polemika, MoP 2008, Nr 5, s. 248–252.

³² T. Ereciński, Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym. Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha, Warszawa 1985, s. 77.

³³ Wyrok SN z 9.12.1980 r., II URN 171/80, OSPiKA 1981, z. 7–8, poz. 126; zob. także W. Siedlecki, Glosa do wyroku z 9.12.1980 r., II URN 171/80, OSPiKA 1981, z. 7–8, poz. 317.

³⁴ K. Knoppek, [w:] T. Wiśniewski (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, tom II, cz. 2 Postępowanie Procesowe przed sądem pierwszej instancji, Warszawa 2016, s. 188–189.

³⁵ *Ibidem*, s. 197–198.

³⁶ *Ibidem*, s. 523.

³⁷ Zob. uchwałę SN z 23.3.2015 r., III CZP 102/15, OSNC 2016, Nr 7–8, poz. 88.

³⁸ A. Zalesińska, Wpływ informatyzacji..., s. 98–100.

Wskutek nowelizacji z 10.7.2015 r., a tym samym zwiększenia stopnia informatyzacji postępowania, zmieniły się wymogi formalne przewidziane dla czynności procesowych i sądowych³⁹, jednakże w dalszym ciągu mamy do czynienia ze sformalizowaniem procedury i dla ich skuteczności

konieczne jest dochowywanie przewidzianych prawem wymagań.

³⁹ *Ibidem*, s. 260–261.

Słowa kluczowe: formalizm postępowania, zasady procesowe, dokument w postępowaniu cywilnym.

Procedural formalism and new provisions related to documents in the civil proceedings

The subject of analysis in the article is the impact of the new rules on documents on procedural formalism. Procedural formalism is combined with the obligation to respect the requirements of form, place, and moment of taking particular actions of a civil procedure which failure may result in procedural consequences.

In the recent years, the regulations concerning procedural and judicial actions have changed, and in particular, the most significant is the amendment of the provisions related to evidence (especially documents). As a result of the amendment of 10 July 2015 of the Code of Civil Procedure, and thus the increased level of computerization of proceedings, the formal requirements foreseen for procedural and judicial proceedings have changed.

The article discusses whether the formalism is still the rule of the procedure and whether it is necessary, for the effectiveness of these activities, to comply with the requirements of the law, especially in the context of the new definition of the document.

Key words: procedure formalism, rules of civil procedure, document in civil proceedings.

Kodeks postępowania cywilnego

Zamów: tel. 22 31 12 222
www.ksiegarnia.beck.pl

